

Nr 124.

Av herr **Ingeström**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring av 1 och 3 §§ i lagen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom m. m.

I en till riksdagen avlämnad proposition nr 164 av den 16 mars 1917 har Kungl. Maj:ts föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till tre särskilda lagar om ändrad lydelse av

dels 1 och 3 §§ i lagen den 4 maj 1906 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom,

dels 1 § i lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning, och

dels 20 § 1 mom. och 22 § i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

Med dessa förslag avses att utsträcka de ovannämnda i huvudsak för Norrland gällande författningarna jämväl till Värmlands län.

En utsträckning av den s. k. norrlandslagstiftningen särskilt till Värmlands län har ock länge varit ett önskemål. Alltsedan år 1907 hava vid ett flertal riksdagar motioner väckts av representanter från länet med olika politisk åskådning. Dessa framställningar hava otvivelaktigt lett till att de av chefen för justitiedepartementet den 30 december 1911 tillkallade sakkunniga, vilka erhöles i uppdrag att inom departementet biträda med en undersökning rörande omfattningen av bolags jordförvärv i mellersta och södra delarna av riket m. m., i första hand inriktade sin undersökning på Värmlands län. Ett betänkande angående jordfördelningen inom nämnda län och därmed sammanhängande förhållanden avgavs av de sakkunniga den 10 mars 1913.

Sedan emellertid en av de sakkunniga lämnat uppdraget i fråga, tillkallade, såsom av den förevarande propositionen framgår, departementschefen den 13 juni 1913 i den avgångnes ställe två andra sakkunniga och framhöll därvid, hurusom han funnit det angeläget, att den undersökning av jordförhållandena i Värmland, som sålunda skett, snarare fullständigades i närmare angiven riktning.

I det betänkande, som dessa tre sakkunniga den 30 december 1915 avlämnade föreslog de sakkunnigas majoritet, att den norrländska s. k. förbudslagen skulle utsträckas till Värmlands län i dess helhet. Kungl. Maj:t har emellertid nu, i överensstämmelse med vad en av de sakkunniga i särskilt yttrande hemställt, ansett att från förbudslagens tillämplighetsområde borde undantagas den del av länet, som omfattade Ölme, Väse, Visnums, Karlstads och Näs härader.

Beträffande de sakkunnigas framställningar angående utsträckande till Värmland av den för Norrland gällande lagen om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning och de för Norrland och Dalarna gällande bestämmelserna om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring framhåller departementschefen, att han i likhet med de sakkunniga anser att området för denna lagstiftning bör utsträckas att omfatta jämväl Värmlands län, vilket även i propositionen föreslagits.

Däremot har Kungl. Maj:t icke ansett sig böra föreslå riksdagen att till Värmland utsträcka vare sig den norrländska arrendelagen av den 25 juni 1909 eller lagen av samma dag angående uppsikt å bolags och enskilda skogspekulanter jordbruk i Norrland och Dalarna, vilka lagars tillämpning för Värmland förordats, den förra lagen av de sakkunnigas majoritet och den senare av de sakkunniga enhälligt.

Såsom förut nämnts har i den förevarande propositionen föreslagits, att *den norrländska förbudslagen* icke skulle gälla för länet i dess helhet utan att vissa i de södra delarna av länet belägna härader skulle undantagas. Såsom skäl härför har framhållits, att bestämmelser i förevarande avseende icke vore påkallade för omförmälda delar av länet. — Det måste väl medgivas, att faran för att bolagen i någon större omfattning skulle slå under sig jordbruksfastigheter i dessa trakter är ganska ringa med hänsyn därtill att de särskilda inägoarealerna här äro jämförelsevis stora i förhållande till skogsarealerna. Men å andra sidan torde det ur bolagsintressets synpunkt vara av synnerligen ringa betydelse, huruvida dessa områden komme att undantagas; och då i allt fall förhållanden lätt nog kunna inträffa, som göra en dylik lagstiftning även för dessa länsdelar önskvärd, synes mig några vägande skäl icke tala för den i propositionen föreslagna inskränkingen.

På sätt jämväl ovan framhållits innehåller propositionen icke något förslag om *den norrländska arrendelagens* utsträckning till Värmland. Såsom motiv härför anföres *dels* att en av de sakkunniga förklarar sig icke anse tillräckliga skäl föreligga att tillämpa denna lag inom Värmland, där förhållandena vore mera jämförliga med riket i övrigt än med Norrland, och *dels* ett uttalande av ett enskilt bolag, vari huvudsakligen framhålles det olämpliga för bruksdriften av en så lång minimiarrendetid som 15 år, vilken långa arrendetid jämväl genom att för lång tid fastställa gränserna mellan vederbörande fastigheter skulle vålla betydande olägenheter vid tilldelandet av jord åt industriarbetare.

Det torde vara allmänt erkänt, att jordupplåtelser på korta eller obestämda tidsperioder i regel föra med sig en betänklig nedsättning av den odlade jordens produktionsförmåga, vilken nedsättning i mera karga bygder ofta övergår till rent av vanhävd. Om man också icke direkt kan förneka, att de obligatoriskt långa arrendekontrakten i viss mån kunna vålla olägenheter för arbetsgivarna, torde dock icke dessa svårigheter vara av sådan natur, att de icke genom klokt avvägda kontraktsbestämmelser i övrigt kunna i huvudsak övervinnas. De stora fördelar, som vid en tryggare besittning komma såväl jordägaren som det allmänna till godo genom en bättre skötsel av jorden — det är ett mycket stort antal mindre jordbruk, varom här är fråga — och genom uppkomsten av en mera fastsittande jordbruksbefolkning, måste anses mer än väl uppväga de här framhållna olägenheterna.

Man har ävenledes velat göra gällande, att den långa arrendetiden jämväl kan vara till men för arrendatorn; men den bestämmelsen i den norrländska arrendelagen, som ger arrendatorn rätt att efter det fem arrendeår tilländagått lämna arrendet, och den möjlighet, som finnes för honom att vid avtalet förbehålla sig rätt att före arrendetidens utgång få uppsäga arrendet, borde härvidlag för arrendatorn vara tillräckligt betryggande.

Såsom talande mot en lång upplåtelsetid har därjämte framhållits de svårigheter, som därav skulle vållas vid tilldelning av jord åt industriarbetare. Sådant måste dock betraktas såsom helt och hållet framkonstruerat, och dessa förmenta svårigheter behöva aldrig ifrågakomma, för så vitt man må förutsätta någon framsynthet hos industribolagens ledning. Det torde ock i detta sammanhang böra nämnas, att dylika jordupplåtelser till industriarbetare åtminstone inom Värmland äro mycket sällsynta företeelser.

Den av de sakkunniga, som ansett sig böra avstyrka utsträckande av den norrländska arrendelagstiftningen till Värmland, har emellertid varit enig med övriga sakkunniga om en hemställan, att en social arrendelag-

stiftning för den svagaste arrendatorsklassen såsom bolagsarrendatorer, lantbönder och torpare samt med dem jämnställda brukare av annans jord måtte för hela riket komma till stånd. Därav framgår fullt tydligt, att även denne sakkunnige anser uppenbara missförhållanden vara för handen. — Då nu de framställningar, som flera gånger gjorts till riksdagen med begäran om utredning och förslag till en social arrendelagstiftning fallit på grund av första kammarens ställning till denna fråga, senast under innevarande års riksdag, synas så mycket större skäl föreligga att nu utsträcka den norrländska arrendelagen till Värmland.

Som emellertid förhållandena i Värmland äro olika mot de norrländska däri, att arrendegårdarnes areal i Värmland oftast är avsevärt mindre än i Norrland, hava de sakkunniga ansett lämpligt föreslå nedsättning av arealen inrösningsjord från i Norrlandslagen fastställda 4 hektar till 2 hektar såsom villkor för lagens tillämpning. Då därjämte förträdesvis i de södra delarna av länet finnas större utarrenderade jordbruk, vilka icke ansetts böra falla under denna lagstiftning, har en maximiareal föreslagits och satts till 20 har inrösningsjord. Jordbruk, som hålla en areal överstigande dessa sist nämnda, skulle således icke drabbas av lagens bestämmelser.

Slutligen har Kungl. Maj:t icke heller ansett sig böra föreslå en utsträckning till Värmland av *lagen angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarna*. Såsom motivering härför framhålles i propositionen, att av den förebrakta utredningen icke skulle blivit ådagalagt, att de förhållanden, som påkallat den norrländska vanhävdslagstiftningen, vore i motsvarande grad för handen inom Värmlands län.

Från bolagshåll har, såsom av propositionen jämväl synes, framställts anmärkningar i fråga om de grunder, enligt vilka sockenombuden utsetts och beträffande svarens tillförlitlighet samt rörande den statistiska bearbetningen av primäruppgifterna. Det påpekas också, att de sakkunniga själva framhållit, att en noggrann statistik icke kunde byggas på de inkomna svaren. Vidare uttalas, att det i varje fall synes tvivelaktigt, hurvida inom detta län den bristfälliga skötseln av jordbruket är så lokaliserad till bolags och enskilda skogsspekulanter jord, att denna bör göras till föremål för särskilda, för annan jord icke gällande bestämmelser.

Beträffande sättet för utredningen har det av naturliga skäl icke kunnat undvikas, att en del personer, vilka i viss grad saknat de nödiga förutsättningarna att kunna till alla delar nöjaktigt besvara det vidlyftiga frågoformuläret, kommit med bland uppgiftslämnarna. Detta måste man nog vid alla enquêter räkna med. — Något bestridande av själva sakförhållandet, att vanhävd i stor utsträckning förekommer på jord tillhörig

bolag och enskilda skogsspekulanter, har emellertid icke från bolagshåll kommit till synes.

Då de sakkunniga medgivit att en fullt noggrann statistik icke kunnat byggas på de inkomna svaren, hava de sakkunniga därmed velat säga, att de fastner grundat sin uppfattning i denna fråga på den mångåriga och ingående kännedom, de äga om dessa förhållanden, och att de på grund därav kommit till den bestämda övertygelsen, att förevarande lagstiftning nödvändigtvis bör utsträckas till Värmlands län.

Även om det för dem, som sakna kännedom om de lokala förhållandena i Värmland, varit förenat med en viss svårighet att av de inkomna svaren utläsa, att vanhävd är tillfinnandes i stor utsträckning, torde emellertid en närmare granskning av folkmängdssiffrorna i de socknar, där bolagen särskilt under de senaste årtiondena vunnit insteg och där några väsentliga industriella anläggningar icke kommit till stånd, fullt tydligt ådagalägga, att en synnerligen betänklig tillbakagång är för handen. Innevånareantalet har i dessa socknar nedgått med 20—30 % eller mer, i en socken till och med över 50 %.

Det i propositionen anmärkta förhållandet, att vanhävd jämväl torde förekomma på annan jord än sådan som tillhör bolag eller enskild skogsspekulant, läser icke kunna förnekas. Men denna omständighet borde icke utgöra något skäl mot vanhävdslagens utsträckning. Sådan vanhävd på enskild jord, särskilt på egendomar som ofta gått i handel, samt på avlägset belägna gårdar, torde likaledes förekomma i Norrland och Dalarna; men härtill har dock icke tagits någon avgörande hänsyn, då fråga var om nämnda lags införande i dessa delar av riket. Givetvis borde jämväl finnas bestämmelser i syfte att förhindra vanhävd å enskild jord, och dylika bestämmelser torde också i sinom tid vara att förvänta.

I anledning av en vid 1916 års riksdag av herr Åkerlund m. fl. i andra kammaren väckt motion nr 19 beslöt nämligen riksdagen utan någon meningsskiljaktighet att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning, vilka åtgärder, som kunde finnas lämpliga för att å jordegendom, inköpt på spekulation, hämma vanhävd å jordbruk och byggnader.

Att med hänvisning till nyssberörda blivande utredning uppskjuta frågan om den norrländska vanhävdslagens tillämpning i Värmland vore särskilt under nu rådande förhållanden betänkligt. — De utomordentligt gynnsamma konjunkturer, under vilka trä- och järnindustri för närvarande arbeta, hava såsom en given följd medfört, att jordbruket och vad därtill hör fått stå tillbaka, och de exceptionellt höga arbets- och körlönerna inom nämnda industrigrenar hava dragit icke blott den mänskliga arbetskraften utan även hästarna från jordbruket i stor omfattning. Det säger sig där-

för självt, att nybyggnader, större reparationer och andra nödiga arbeten i dessa rastlöshetens tider fått stå tillbaka.

Det måste således anses i hög grad av behovet påkallat, att åtgärder vidtagas i syfte att dels förhindra, att jord framdeles övergår till vanhävd, och dels åstadkomma, att vanskött jord så småningom och efter hand återföres till normal kultur. Av vikt är också att dessa åtgärder omedelbart vidtagas, ty ju längre därmed dröjes, desto mer omfattande och betungande bliva det arbete och de uppoffringar, som härför äro erforderliga.

I det utlåtande, Konungens befallningshavande i Värmlands län och länets hushållningssällskap avlätto i anledning av riksdagens omnämnda skrivelse, framhölls behovet av lagstiftningsåtgärder i angivet syfte och därjämte underströks, hurusom det vore av största vikt, att dessa åtgärder med det allra första komme till stånd, enär det nuvarande affärsläget i hög grad inbjöde till spekulation av här antydd art.

Till sist torde böra framhållas, att lagrådets majoritet gjort hemställan om att vanhävdslagen skulle äga tillämpning i avseende å Värmlands län och därvid framhållit det betänkliga uti att till länet utsträcka tillämpningen av den norrländska ägostyckningslagen utan motsvarande utsträckning av vanhävdslagens giltighetsområde.

På grund av vad sålunda anförts hemställas,

att riksdagen ville besluta att det förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 3 §§ i lagen den 4 maj 1906 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom måtte antagas med den ändringen, att förbudet skall gälla Värmlands län i dess helhet;

att riksdagen måtte för sin del besluta, att lagen den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarna skall lända till efterrättelse i Värmlands län, där arrendet omfattar inrösningsjord till en vidd av minst 2 hektar och högst 20 hektar; samt

att riksdagen måtte för sin del besluta, att lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å bolags och enskilda skogsspekulanter jordbruk i Norrland och Dalarna måtte utsträckas att gälla även Värmlands län.

Stockholm den 4 april 1917.

Åke Ingeström.